

Szemelvények

„A közoktatás indikátorrendszere 2017”
című kiadványból

Szerkesztette: Varga Júlia

A kötet szerzői

Hajdu Tamás

Hermann Zoltán

Horn Dániel

Varga Júlia

A „Közoktatás indikátorrendszere 2017” kötet internetes elérhetősége:

http://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2018/02/A_kozoktatasi_indikatorrendszere_2017.pdf

A kiadvány megjelenését támogatta a Magyar Tudományos Akadémia és az Európai Bizottság Magyarországi Képviselete

Copyright ©MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Közgazdaság-tudományi Intézet, 2018
Borító © Vigyázó Zsófia, 2018

Tartalomjegyzék

Bevezetés	5
1. Tanári keresetek.....	7
2. Társadalmi csoportok közti tesztpontszám különbségek	11
3. A halmozottan hátrányos helyzetű és nem halmozottan hátrányos helyzetű tanulók iskolai elkülönülése	14
4. Középiskolai továbbtanulás.....	17
5. Korai iskolaelhagyás, részvétel a közoktatásban és lemorzsolódás.....	20
6. Nyelvtanulás- nyelvtudás	27

Bevezetés

Ez a füzet **„A közoktatás indikátorrendszere 2017”** című kiadvány indikátorai közül emel ki néhányat és egy-egy problémakör köré csoportosítva ismerteti őket, hogy kedvet csináljon az indikátorkötetek tanulmányozásához. A szemelvényekben beválogatott indikátorok segítségével azt is szeretnénk bemutatni, hogy az indikátorkötet indikátorai lehetőséget adnak arra, hogy több szempontból is vizsgálhassuk a közoktatási rendszerben zajló változásokat, valamint azt, hogy önmagában egy-egy indikátor nem feltétlenül elegendő annak megítéléséhez, hogy milyen változások, trendek figyelhetők meg az oktatási rendszerben.

A szemelvényekben csak néhány problémakör kiemelésére van lehetőség, míg maga **„A közoktatás indikátorrendszere 2017”** című kiadvány csaknem 100 indikátort tartalmaz. Az indikátorrendszert 2015-ben dolgoztuk ki azzal a céllal, hogy létrejöjjön Magyarországon egy rendszeres kiadvány, amely egyaránt alkalmas arra, hogy a szakpolitikai döntéshozók könnyen és pontosan tájékozódjanak a közoktatás aktuális állapotáról, illetve trendjeiről, és hogy az érdeklődő szakértő és nem szakértő közönség megismerje a magyar közoktatást jellemző legfontosabb mutatókat. **„A közoktatás indikátorrendszere 2017”** a második kiadás, mely 2016-ig mutatja be az indikátorok frissített értékeit. Ez a kiadás is követi a 2015-ben kidolgozott indikátorrendszer felépítését, de a korábbihoz képest továbbfejlesztett formában, néhány indikátort elhagytunk, másokat összevontunk, és újakat is bevezettünk. Jelen kiadás 2016-ig tudja követni az indikátorok értékének változását.

Az indikátorrendszer – a 2015-ben megjelent első kiadáshoz hasonlóan - a mutatók négy nagy csoportját tartalmazza. A) A kontextusindikátorok csoportjába olyan mutatószámokat választottunk, amelyek az iskolai eredményességére ható, de az oktatáspolitikai, vagy az iskolák által nem befolyásolható társadalmi környezetet írják le. B) A ráfordításindikátorok a pénzügyi és egyéb ráfordításokat jellemzik. Olyan tényezőket írnak le, amelyek az oktatáspolitikai eszközeivel befolyásolhatók. C) A folyamatindikátorok az oktatás belső eredményeiben mutatkozó különbségek megértését segítik elő. Az e csoportba gyűjtött mutatók leírják az oktatási hozzáférést és részvételt, az iskolarendszeren belüli továbbhaladást és lemorzsolódást. Emellett többféle szempont szerint jellemzik a tanulási környezetet, bemutatják az intézményhálózatot, és vizsgálják az oktatás minőségét is. D) Az

eredményindikátorok, az oktatási rendszer belső és külső eredményességét jellemzik.

Az indikátorok több szinten mutatják be a közoktatás helyzetét: az országos átlag mellett a fenntartók szintje, az oktatási programok/iskolatípusok, megyék és esetenként településtípusok szerint is információhoz juthat az olvasó és a második kiadásba több olyan indikátor is szerepel, mely a magyar iskolarendszer teljesítményét a nemzetközi adatokkal hasonlítja össze. Az első kiadáshoz képest fontos változás, hogy a 2017. évi kötetből az adattáblák – melyek esetenként a részletesen bemutatottnál többféle bontást is tartalmaznak – letölthetőek a kötetben elhelyezett internetes hivatkozásokról.

A kötetet – az előző kiadáshoz hasonlóan – kiegészíti a **„Technikai útmutató a közoktatás indikátorrendszeréhez 2017”** című kiadványhoz”, amely a számítási módszertant és az indikátorokhoz felhasznált adatok pontos forrását mutatja be.

1. Tanári keresetek

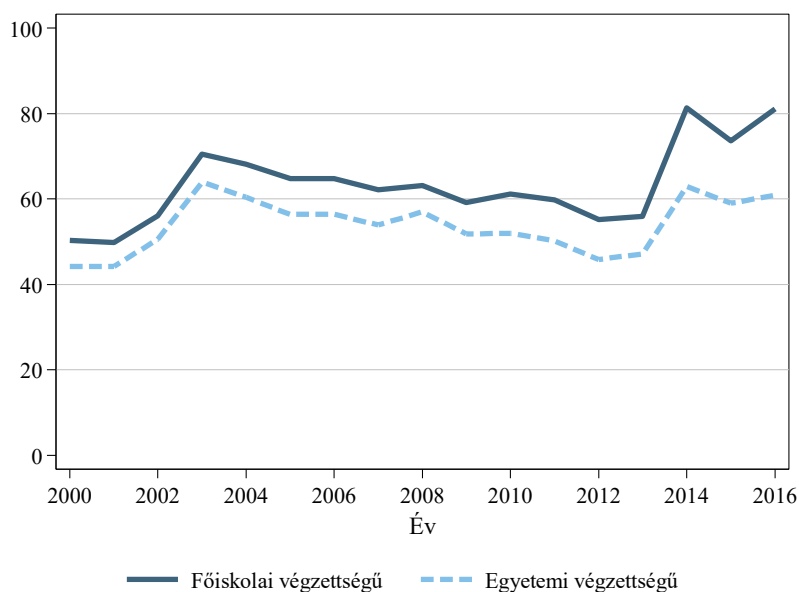
A tanárok keresetének a más diplomás foglalkozásban dolgozók keresetével való összehasonlítása azt mutatja be, hogy mennyire lehet vonzó a tanári pálya az egyéb diplomás foglalkozásokhoz képest. Az 1. ábra a szakképzett pedagógusok egyéb diplomásokhoz képest számított relatív keresetének változását a végzettség szintje szerint mutatja, tehát az ábrán a főiskolai végzettségű pedagógusok bruttó átlagkeresetét látjuk a főiskolai végzettségű egyéb munkakörben dolgozók bruttó átlagkeresetének arányában, és az egyetemi végzettségű pedagógusok bruttó átlagkeresetét az egyetemi végzettségű egyéb munkakörben dolgozók bruttó átlagkeresetének arányában.

A 2000-ben megfigyelhető, nagyon alacsony kezdő szintről indulva mindkét csoport relatív kereseti helyzete komolyan javult 2001 és 2003 között, az 50 százalékos közalkalmazotti alapbéremelést következményeként: 2003-ban a főiskolai végzettségű tanárok keresete a főiskolai végzettségű egyéb munkakörben dolgozók keresetének 71, az egyetemi végzettségű pedagógusok keresete az egyetemi végzettségű egyéb munkakörben dolgozók keresetének 64 százaléka volt. Ezt követően 2013-ig folyamatosan romlott a pedagógusok relatív kereseti helyzete. 2013-ban a főiskolai végzettségű tanárok az egyéb főiskolai végzettségűek bérének 56, az egyetemi végzettségű tanárok az egyéb egyetemi végzettségűek bérének 47 százalékát keresték. 2014-ben újabb nagyarányú pedagógusbér-emelésre került sor, a főiskolai végzettségű tanárok a főiskolai végzettségű más foglalkozásúak keresetének 81, az egyetemi végzettségű tanárok az egyetemi végzettségű más foglalkozásúak keresetének 63 százalékára zárkóztak fel. Az átlagos tanári keresetek javulásában a béremelés mellett az is szerepet játszott, hogy a pedagógusok között folyamatosan növekedett az idősebb korcsoportokhoz tartozók aránya (2. ábra), ami – mivel a tanári keresetek a gyakorlati idő növekedésével emelkednek – szintén emelte az átlagos tanári kereseteket.

A tanárok relatív kereseti helyzetének javulása ellenére a magyar pedagógusok a más munkakörökben dolgozó felsőfokú végzettségűekhez képest még mindig kevesebbet keresnek, mint a legtöbb európai országban. A 3. ábra az alsó középfokú (felső tagozat) szinten dolgozó pedagógusokra vonatkozóan mutatja be, hogy az európai országokban a 25–64 éves pedagógusoknak mekkora a tényleges keresete az azonos életkorú felsőfokú végzettségűek keresetének arányában, a 4. ábra pedig ezt az összehasonlítást a felső középfokú (középiskolai) szinten dolgozó pedagógusokra közli. 2015-ben a magyar pedagógusok relatív kereseti helyzete

valamennyi oktatási szinten lényegesen rosszabb volt, mint az európai átlag, és csak néhány ország volt mögöttünk a rangsorban. Oktatási szintek szerint felfelé haladva egyre rosszabb helyen álltunk az európai országok sorrendjében. Az alsó középfokú (felső tagozat) oktatásban dolgozók csak három európai országban keresnek kevesebbet a felsőfokú végzettségűekhez képest, mint Magyarországon, a felső középfokú (középiskolai) oktatásban dolgozók pedig csak két országban.

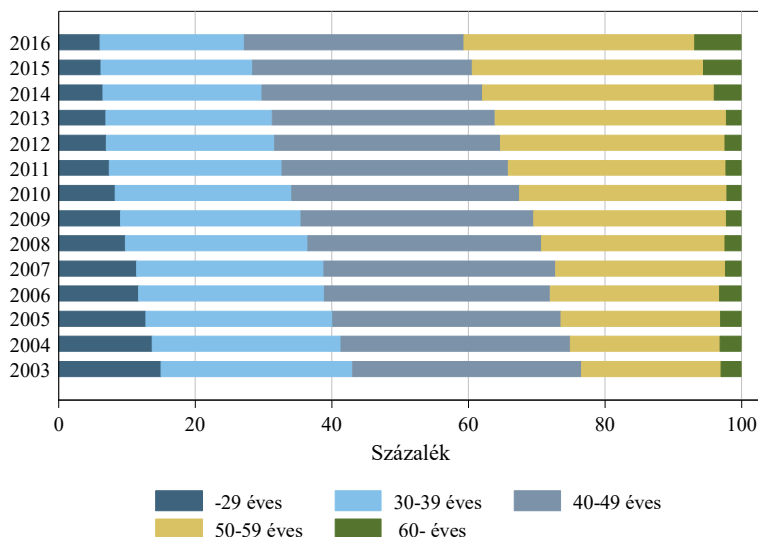
1. ábra: A szakképzett pedagógusok keresete az azonos végzettségű, egyéb munkakörben dolgozó diplomások keresetének százalékarányában (2000–2016)

A B2.12. indikátor adatai alapján.

Az indikátor adatai: http://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2018/01/B2_12.xlsx

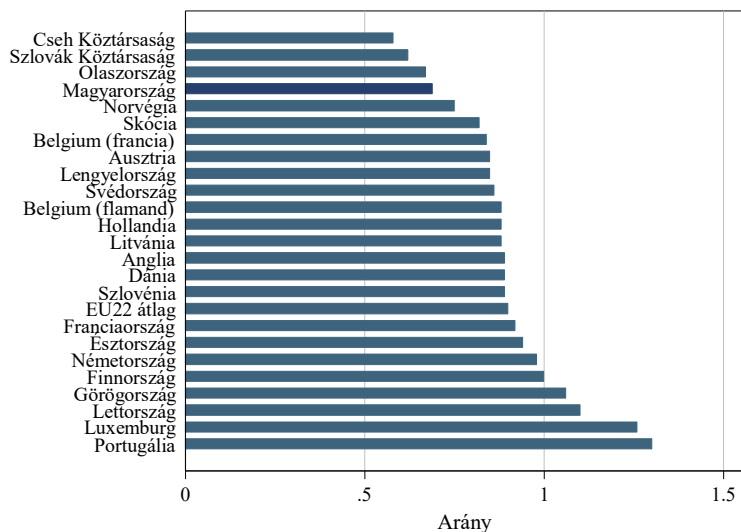
2. ábra: Az egyes korcsoportokhoz tartozó pedagógusok százalékaránya a közoktatási intézményekben (2003–2016)

A B2.2.2 indikátor adatai alapján.

Az indikátor adatai: http://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2018/01/B2_2.xlsx

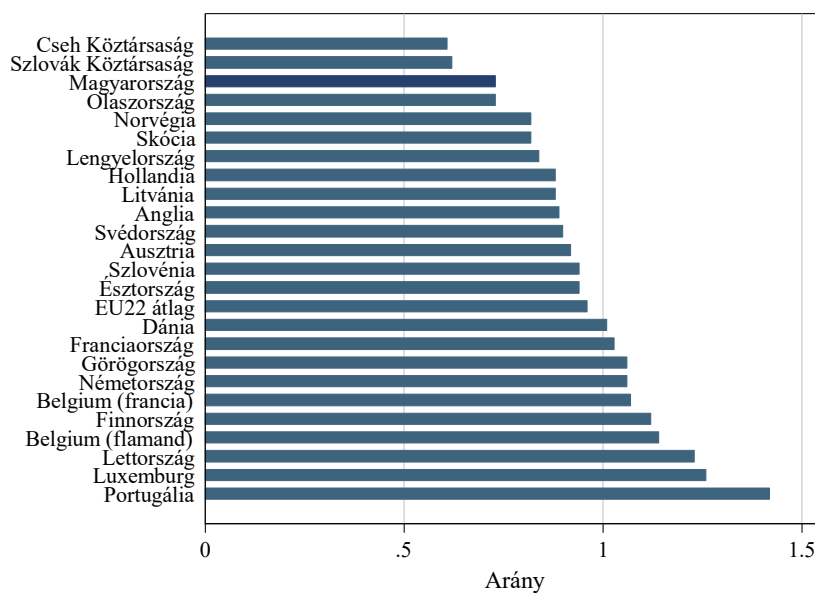
3. ábra: Az (ISCED 2) alsó középfokú (felső tagozat) szinten dolgozó pedagógusok tényleges keresete a felsőfokú végzettségűek keresetének százalékarányában az európai országokban (2015)

A B2.14. indikátor adatai alapján.

Az indikátor adatai: http://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2018/01/B2_14.xlsx

4. ábra: Az (ISCED 3) felső középfokú (középiskolai) szinten dolgozó pedagógusok tényleges keresete a felsőfokú végzettségűek keresetének százalékarányában az európai országokban (2015)

A B2.14. indikátor adatai alapján.

Az indikátor adatai: http://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2018/01/B2_14.xlsx

2. Társadalmi csoportok közti tesztponyszám különbségek

Az Országos kompetenciamérés a tanulók szövegértési és matematikai kompetenciáit méri fel évenként összehasonlítható, standardizált módon (D1.1 indikátor). A diákok által kitöltött háttérkérdőívek lehetőséget teremtenek arra, hogy a tanulók társadalmi háttere alapján is összevessük a teljesítményüket.

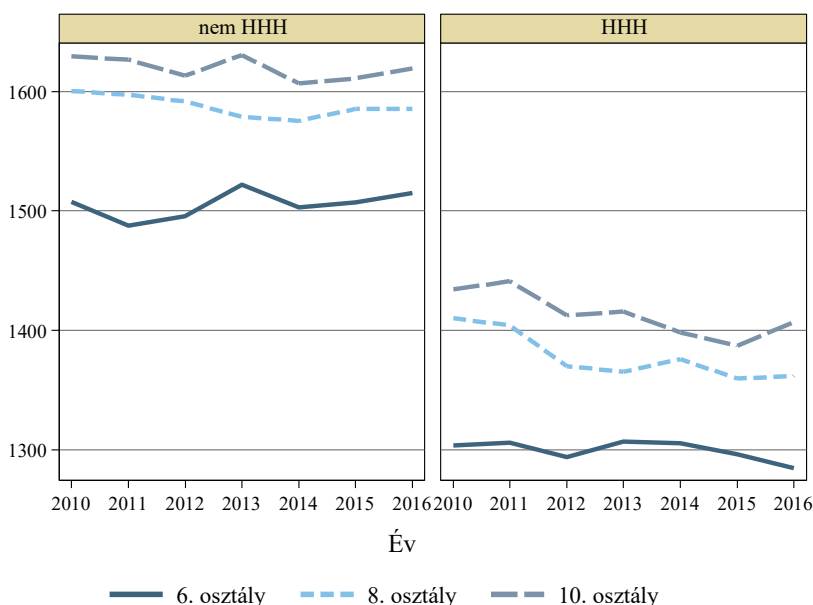
Az 5. ábrán a halmozottan hátrányos helyzetű (HHH) és a nem HHH tanulók közti különbségeket mutatják szövegértésből. Jól láthatóan a HHH tanulók minden évfolyamon sokkal rosszabbul teljesítenek, mint nem HHH társaik. A különbség körülbelül egy szórásnyi (kb. 200 pont) szövegértésből. Matematikából a különbség nagyjából ugyanekkora (lásd D1.1.3.1 ábra az indikátorkötetben). Ez a különbség olyan nagy, hogy a 10. évfolyamos HHH tanulók rosszabbul teljesítenek, mint a 6. évfolyamos nem HHH tanulók. Mivel a tesztponyszám különbség már a 6. évfolyamon, a középfokú szelekció előtt is megfigyelhető, így feltehetően nem csak a középfokú szelekció eredménye. Vagyis nem egyszerűen a szakközépiskola, a szakgimnázium illetve a gimnázium eltérő minőségű oktatási színvonala miatt alakulnak ki. Az egyes iskolatípusok közt azért is ilyen nagyok a különbségek, mert a HHH tanulókat eltérő eséllyel veszik fel az egyik, illetve a másik programtípusba.

A társadalmi csoportok közti különbségek Magyarországon az országok közötti összehasonlításban is nagyon-nagyok. Az OECD PISA-felmérése nemcsak azt teszi lehetővé, hogy a különböző országokat összehasonlítva vizsgáljuk az oktatás eredményességét, de a tanulói kérdőívek segítségével az oktatási rendszer egyenlőtlenségéről is képet kaphatunk. Az indikátorkötetben bemutatott C3.17. indikátor a legalább középfokú (minimum ISCED 3) és a legfeljebb alapfokú (maximum ISCED 2) végzettségű anyák gyermekeinek tesztponyszám-különbségét mutatja. Minél nagyobb a különbség, vagyis minél jobb eredményt érnek el a teszteken a magasabb végzettségű anyák gyermekei az alacsonyabb végzettségű anyák gyermekeihez képest, annál nagyobb az esélyegyenlőtlenség az adott oktatási rendszerben. Bár a HHH státusz, illetve az az anya alacsony iskolázottsága nem közvetlenül összevethető, mégis nagyon hasonlóan értelmezhetők az eredmények.

A 6. ábra a magyar oktatási rendszer esélyegyenlőtlenségét hasonlítja az OECD-országok hasonló mutatóihoz a 2015-ben, szövegértés területén. Az eredmények matematikából és természettudományból az összes eddigi PISA felmérésen nagyon hasonlóan alakultak (lásd C3.17 indikátor, az indikátorkötetben). A magyar oktatási

rendszer esélyegyenlőtlenség szempontjából minden évben és minden mérési területen az OECD-átlag feletti értékeket mutatott, sőt rendszerint az elsők között szerepelt. Mindezek alapján ki lehet jelenteni, hogy a magyar oktatási rendszer esélyegyenlőtlensége az OECD-országok körében kiemelkedően magas. Például 2015-ben szövegértés területén egy magasabb végzettségű magyar anya gyermeke majdnem 100 ponttal jobb eredményt ért el, mint egy alacsonyabb végzettségűé. Ez majdnem a duplája az OECD-átlagnak. Ha figyelembe vesszük, hogy a PISA-felmérés tesztpontszámait úgy állapítják meg, hogy átlaguk 500 és szórásuk 100 legyen, azt lehet mondani, hogy Magyarországon a magasabb végzettségű anyák gyermekei majdnem egy szórással jobb eredményt értek el 2015-ben szövegértésből, mint az alacsonyabb végzettségű anyák gyermekei. Ez a különbség hasonló az Országos kompetenciamérésen mért különbségekhez a HHH és nem HHH tanulók között.

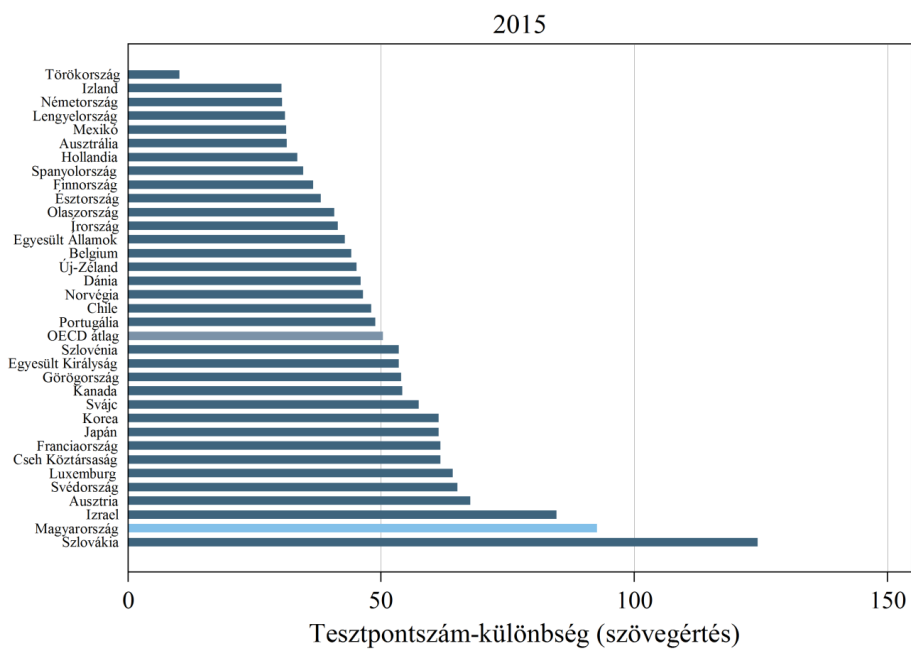
5. ábra: Átlagos teljesítmény szövegértésből, Országos kompetenciamérés, HHH státus szerinti átlag

A D1.1 Indikátor alapján.

Az indikátor adatai: http://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2018/01/D1_1.xlsx.

6. ábra: Tesztpontszám-különbség a legfeljebb alapfokú és a legalább középfokú végzettséggel rendelkező anyák gyermekei között országoként és évenként, szövegértés, PISA-felmérés

A C3.17 Indikátor alapján.

Az indikátor adatai: http://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2018/01/C3_17.xlsx

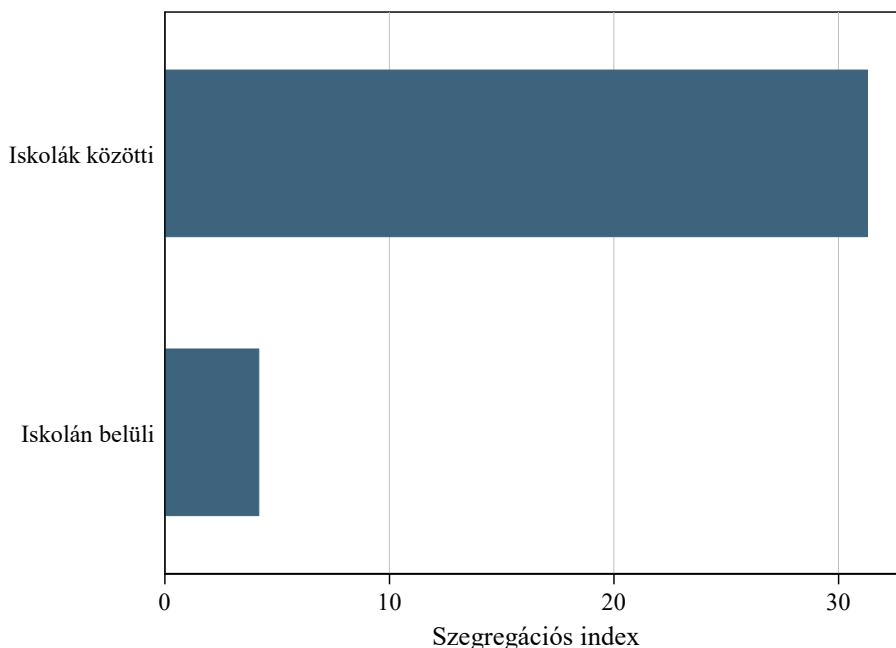
3. A halmozottan hátrányos helyzetű és nem halmozottan hátrányos helyzetű tanulók iskolai elkülönülése

A különböző családi háttérű tanulók iskolai elkülönülésének egyik lehetséges mérőeszköze a szegregációs index (C3.9 indikátor), ami azt mutatja meg, hogy a kisebbséghez és a többséghez tartozó tanulók közötti lehetséges kontaktusok hány százaléka hiúsul meg az iskolai elkülönülés következtében. Az index magasabb értéke jelentősebb mértékű iskolai elkülönülést jelez, azaz minél magasabb a szegregációs index értéke, annál jellemzőbb az, hogy a kisebbséghez és a többséghez tartozó tanulók más-más iskolába járnak. Az index maximumértéke 100, minimuma 0. Maximumát akkor veszik fel, ha a kisebbséghez tartozó diákok teljes mértékben elkülönítettek, homogén iskolákba járnak, minimumát pedig akkor éri el, ha minden egyes iskolában azonos a kisebbséghez tartozó tanulók aránya. A szegregációs index segítségével nemcsak az iskolák közötti, hanem az iskolán belüli (osztályok közötti) elkülönülés mértéke is vizsgálható. Az iskolán belüli elkülönülést mérő szegregációs index abban az esetben venne fel 0 értéket, ha az egyes iskolák osztályaiban azonos lenne a kisebbséghez tartozó tanulók aránya.

„A közoktatás indikátorrendszere 2017” kiadvány az Országos kompetenciamérés (OKM) 8. osztályos tanulói adatbázisát felhasználva mutatja be a halmozottan hátrányos helyzetű (HHH) tanulók iskolák közötti és iskolán belüli szegregációját. A csupán egy 8. osztállyal rendelkező iskolák nem szerepelnek az elemzésben, mivel esetükben az osztályok közötti szegregáció nem értelmezhető. Érdemes megemlíteni továbbá, hogy az OKM adatbázisa nem teljeskörű, azokat a tanulókat nem tartalmazza, akiknek nem kellett megírniuk a kompetenciamérés tesztjeit.

A 7. ábra mutatja be az iskolák közötti és az iskolán belüli szegregáció mértékét. A halmozottan hátrányos helyzetű tanulók iskolák közötti szegregációjához képest lényegesen kisebb jelentőségű az iskolán belüli elkülönülés. Azaz inkább az a jellemző, hogy a HHH és a nem HHH 8. osztályos tanulók eltérő iskolákba járnak, az iskolán belül az osztályok között nem tér el számottevően a HHH tanulók aránya. Másképpen fogalmazva, ha az iskolákon belül a HHH tanulók aránya tekintetében fennálló osztályok közötti különbségek ki is egyenlítődnének, a szegregációs index értéke akkor sem lenne lényegesen alacsonyabb.

7. ábra: Az iskolák közötti és az iskolán belüli szegregáció (HHH tanulók, 2015)

A C3.9. indikátor alapján. Az iskolán belüli szegregáció a HHH tanulók az osztályok közti elkülönülését méri, kondicionálva az iskola HHH tanulói arányára.

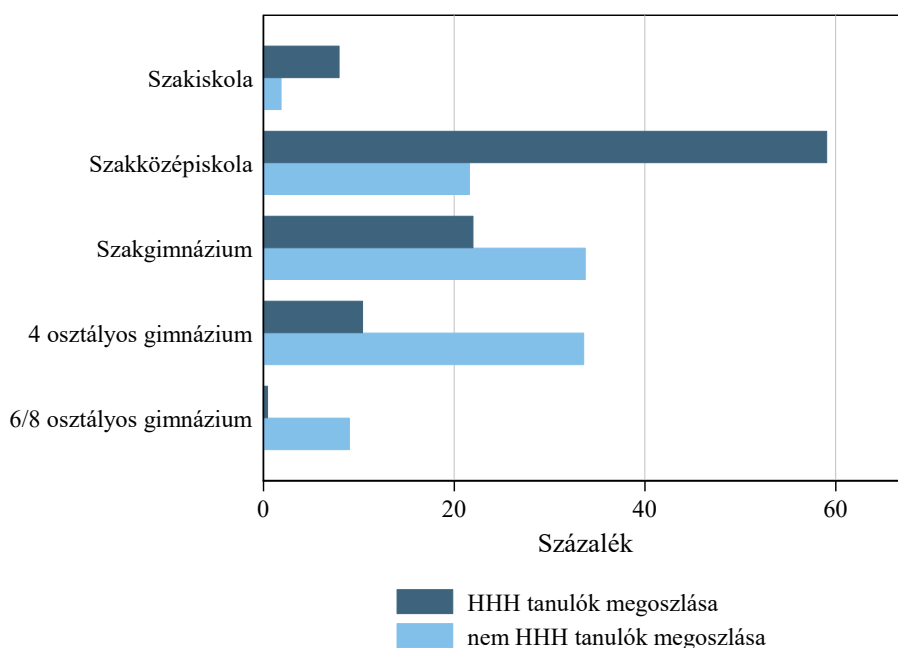
A C3.9. indikátor adatai: http://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2018/01/C3_9.xlsx

Az általános iskolákhoz hasonlóan a középfokú oktatásban is jellemző az, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű és a nem halmozottan hátrányos helyzetű tanulók eltérő iskolákban tanulnak. „A közoktatás indikátorrendszere 2017” kiadvány C3.13 indikátora a középfokú oktatásban részt vevő 9–11. évfolyamos HHH és nem HHH tanulók programtípus szerinti megoszlását mutatja be. Az indikátor azért ezt a három évfolyamot vizsgálja, mivel a programtípusok képzési ideje eltérő, így a felsőbb évfolyamok bevonása torzítva mutatná azt, hogy egy HHH vagy nem HHH tanuló milyen valószínűséggel tanul az egyes programtípusokon.

A 8. ábra a HHH és nem HHH középiskolai tanulók programtípus szerinti megoszlását mutatja 2016-ban. A két csoport megoszlása között jelentős eltérés mutatkozik. Míg például a nem HHH tanulók 9 százaléka vesz részt 6/8 évfolyamos, 33,6 százaléka pedig 4 évfolyamos gimnáziumi képzésben, addig ezek az arányok a HH tanulók esetében sorrendben 0,5 százalék és 10,4 százalék. A egyetemi, főiskolai

továbbtanulásra lehetőséget nyújtó képzéseket vizsgálva az látszik, hogy a HHH tanulóknak csupán 32,9 százaléka jár érettségit adó képzésre (gimnázium vagy szakgimnázium), szemben a nem HHH tanulók 76,5 százalékos arányával. Érdekes kiemelni azt is, hogy a HHH tanulók több mint négyszer nagyobb valószínűséggel járnak szakiskolai (korábbi elnevezése: speciális szakiskola) képzésre, mint a nem HHH tanulók: 8 százalék szemben az 1,9 százalékkal.

8. ábra: A halmozottan hátrányos és nem halmozottan hátrányos helyzetű tanulók programtípus szerinti megoszlása (2016)

A C3.13. indikátor alapján.

A C3.13. indikátor adatai: http://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2018/01/C3_13.xlsx.

4. Középiskolai továbbtanulás¹

A 9. ábra azt mutatja, hogy a 2010–2017 közötti időszakban a középiskolai jelentkezések rangsorában alapvető változások történtek. A szakgimnáziumi jelentkezések aránya 41-ről 35 százalékra csökkent, míg a gimnáziumi jelentkezések aránya 34 százalékról 38-ra nőtt. 2017 volt az első év az elmúlt két évtizedben, amikor több tanuló jelentkezett gimnáziumba, mint szakgimnáziumba. Míg a gimnáziumi jelentkezések aránya növekedett és a szakgimnáziumi jelentkezések aránya csökkent, addig a szakközépiskolai jelentkezések aránya nem változott jelentősen az utóbbi évtizedben. A hat- és nyolcosztályos gimnáziumokba is folyamatos, bár viszonylag mérsékelt emelkedés figyelhető meg a jelentkezők arányában (C2.3. indikátor).

A felvettek arányát mutatja a 10. ábra. A jelentkezésekhez hasonlóan, a középiskolákba felvételt nyert tanulók között is folyamatos csökkent a szakgimnáziumba felvettek aránya, míg a gimnáziumba felvettek arányában hasonló mértékű a növekedés volt megfigyelhető, bár ennek ellenére is még 2017-ben is több tanulót vettek fel szakgimnáziumba, mint gimnáziumba. A 2002 és 2017 közötti időszakban mindvégig a szakgimnáziumokba vették fel a legtöbb tanulót, majd a sorrendben a gimnáziumok és a szakközépiskolák következtek. A hat-, illetve nyolcosztályos gimnáziumba felvett diákok aránya nem változott jelentősen: 5 százalék alatti, illetve 3 százalék körüli értéket mutatott (C2.4. indikátor).²

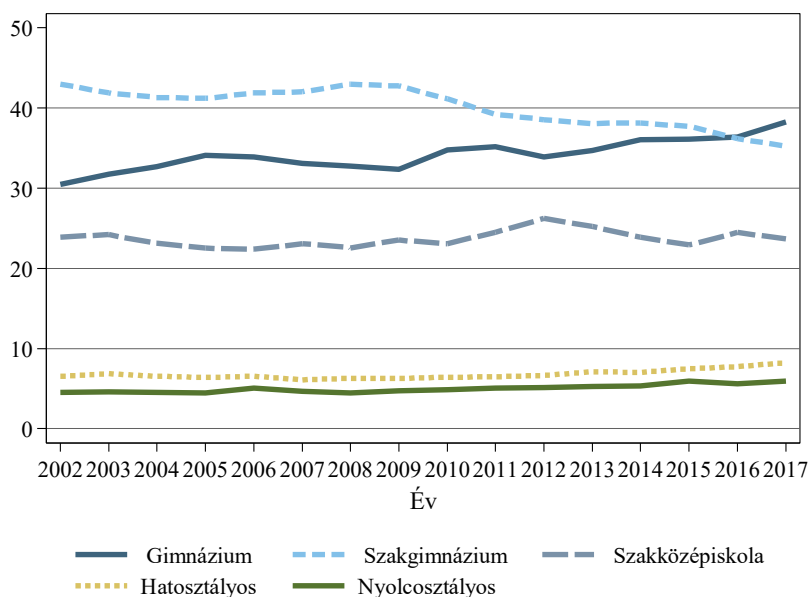
A jelentkezések összetételében megfigyelhető programtípusok szerinti változásokat a felvételek összetételének változása nem követte teljes mértékben. Ennek egyik oka lehet, hogy az iskolák kapacitása korlátozott, vagyis, hogy a gimnáziumok iránti keresletnövekedést nem tudják azonnal kiszolgálni az iskolák, nem tudnak több tanulót felvenni, mint az előző években. A kapacitáskorlátra utalhat az átlagos osztálylétszámok változása. Tekintettel arra, hogy az elmúlt évtizedben a tanulók száma folyamatosan csökkent (lásd A1.1 indikátor) azt váránk, hogy az átlagos osztálylétszám is csökkent. Programtípusonként vizsgálva az átlagos

¹ A négyosztályos gimnáziumi, szakközépiskolai, illetve szakiskolai jelentkezések számát az előző évben 8. évfolyamos tanulók számához viszonyítottuk, míg a hat- és nyolcosztályos gimnáziumi jelentkezések számát az előző évi 6., illetve 4. évfolyamos tanulókéhoz. Lásd bővebben kötethez tartozó technikai útmutató leírásait.

² Az indikátor a felvételi rendszer sajátosságai miatt csak a normál eljárás keretében felvett tanulókról tartalmaz adatokat, a rendkívüli eljárás keretében felvettekről nem.

osztálylétszám változását azonban az látható, hogy míg a szakgimnáziumok illetve szakközépiskolák lassú ütemben csökkenő méretű osztálylétszámokkal működnek, a gimnáziumok átlagos osztályméretében elmúlt évtizedben nem volt jelentős változás (lásd 11. ábra). Vagyis, elképzelhető, hogy az átlagos gimnázium már a kapacitás-korlátján mozog, így nem tud jelentősen több tanulót felvenni, hiába jelentkeznek oda egyre többen.

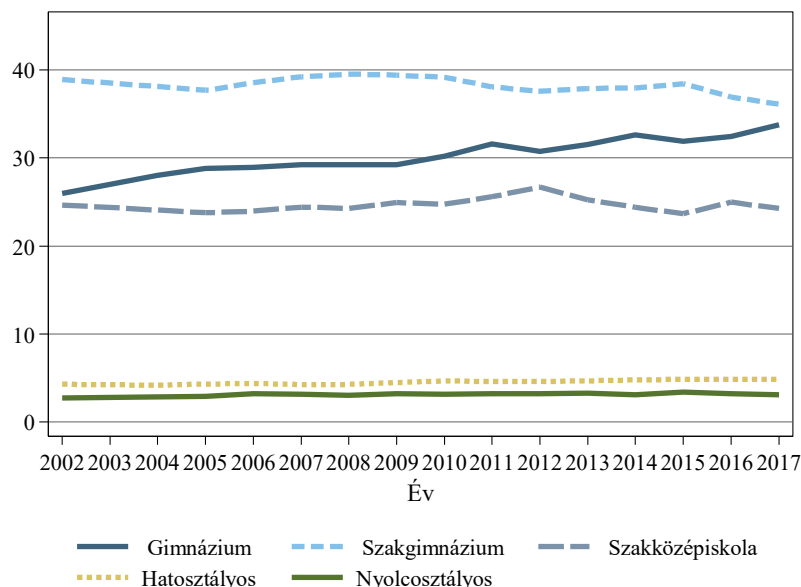
9. ábra: A középfokú továbbtanulásra jelentkező tanulók százalékos megoszlása az első helyen történt jelentkezés programtípusa szerint (2002–2017)

C2.3 Indikátor alapján.

Az indikátor adatai: http://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2018/01/C2_3.xlsx.

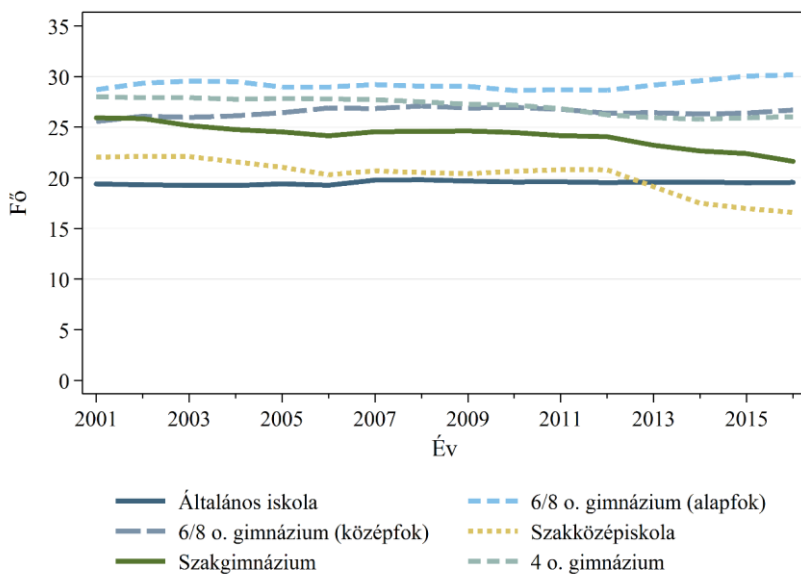
10. ábra: A középfokon továbbtanuló tanulók százalékos megoszlása programtípus szerint (2002–2017)

C2.4 Indikátor alapján.

Az Indikátor adatai: http://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2018/01/C2_4.xlsx.

11. ábra: Az átlagos osztálylétszám programtípusok szerint (2002–2016)

C3.6 Indikátor alapján.

Az indikátor adatai: http://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2018/01/C3_6.xlsx.

5. Korai iskolaelhagyás, részvétel a közoktatásban és lemorzsolódás

Közismert tény, hogy az iskolarendszerből középfokú végzettség nélkül kikerülő munkaezőpiaci kilátásai nagyon rosszak; az alacsony iskolázottságúaknak csak kis része talál munkát az elsődleges munkaezőpiacon, ők is alacsony bérért. A korai iskolaelhagyók arányának alakulása nem csak az iskolarendszeren múlik, de nagy szerepe van benne a közoktatásnak. A korai iskolaelhagyás csökkentése fontos oktatáspolitikai cél. Az Európa 2020 stratégia egyik célkitűzése, hogy a 2020-ra a korai iskolaelhagyók aránya 10 százalékra csökkenjen. Európai összehasonlításban Magyarországon viszonylag magas a korai iskolaelhagyók aránya³, ráadásul az elmúlt években relatíve romlott Magyarország helyzete ebben a rangsorban⁴.

Az Európai Unió azokat a 18-24 éves fiatalokat tekintik korai iskolaelhagyónak, akiknek általános iskolai, vagy annál alacsonyabb végzettségük van, és nem vesznek részt sem iskolarendszerű, sem iskolarendszeren kívüli képzésben. A 12. ábra 2006 és 2016 között mutatja be a korai iskolaelhagyók arányának alakulását Magyarországon; összesen és nemek szerinti bontásban. 2006 és 2010 között a korai iskolaelhagyók aránya csökkent, 2011-től kezdődően azonban növekedni kezdett és kisebb ingadozásokkal folyamatosan nőtt 2016-ig. A 2016-os érték 12,5 százalék; ez 25 százalékkal elmarad az Európa 2020 stratégia célértékétől. A korai iskolaelhagyók aránya a férfiak között magasabb, mint a nők körében, a tendenciák azonban hasonlóak a két nem esetében.

A korai iskolaelhagyás terén nagyon nagyok a területi különbségek. Borsod-Abaúj-Zemplén és Nógrád megyében 20 százalék körüli az arány, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 17 százalék, míg Győr-Moson-Sopron és Csongrád megyében 5 százalék körüli (13. ábra).

A korai iskolaelhagyók aránya ugyanakkor csak több éves késéssel jelzi az iskolarendszerben végbemenő változások következményeit. A közoktatásban tanulókra vonatkozó adminisztratív adatok alapján hamarabb és részletesebben

³ <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20170908-1>

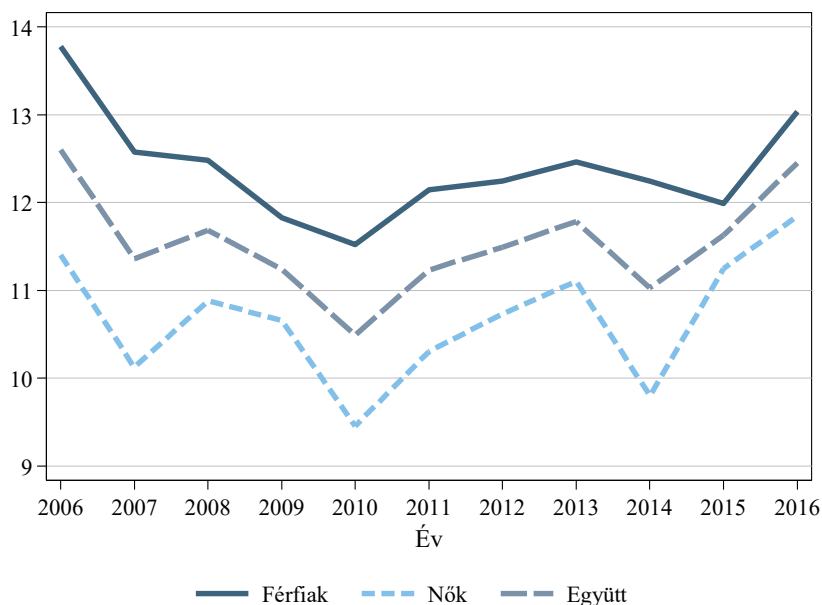
⁴ Lásd az előző hivatkozást és ec.europa.eu/dgs/education_culture/.../esl-group-report_en.pdf

megfigyelhetőek ezek a változások, ugyanakkor itt nem közvetlenül a korai iskolaelhagyók arányát, csak az ehhez vezető folyamatokat tudjuk tetten érni.

A 14. ábra a 15-18 éves népesség részvételi arányának alakulását mutatja be a nappali rendszerű közoktatásban korévenként. Ezek az adatok közvetett információt nyújtanak a korai iskolaelhagyók arányának alakulásáról. A részvételi arányokban nem tudunk különbséget tenni az iskolarendszerből középfokú végzettséggel kilépők és a lemorzsolódók között. Ugyanakkor 17 évesen csak a diákok töredéke szerez végzettséget, és 18 éves korban is viszonylag kevesen; 2011-ben a 18 éves népesség négyötöde a közoktatásban tanult⁵.

A 16-18 évesek körében a részvételi arányok 2001 és 2011 között jelentősen nőttek, ezt követően a tendencia megfordult. 2011 és 2016 között az arány a 17 és a 18 évesek között egyaránt 13 százalékponttal csökkent. A részvételi arányokat programtípusonként tekintve döntően a szakközépiskolákban (a korábbi szakiskolákban) tanulók részaránya csökkent 2011 és 2016 között.

12. ábra: Korai iskolaelhagyók százalékaránya nemek szerint, 2006-2016

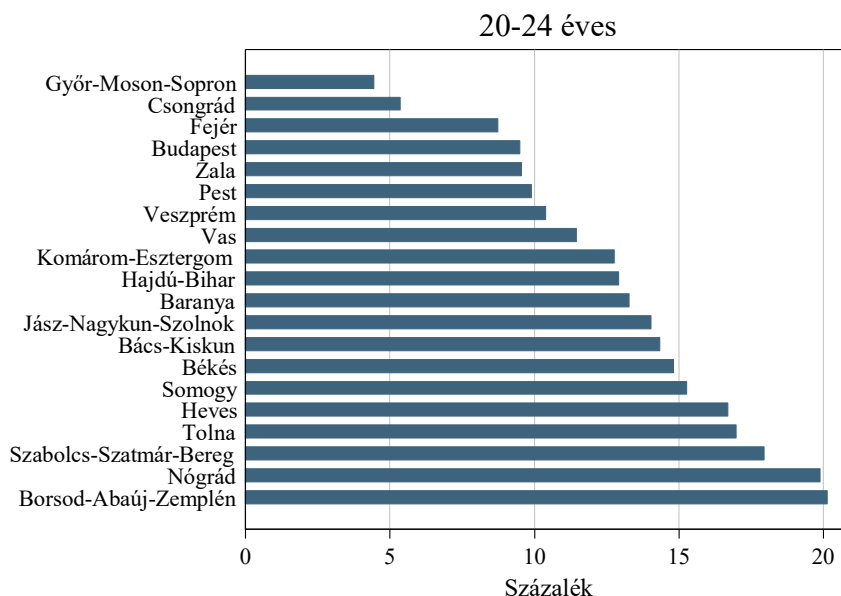

A D2.5. indikátor adatai alapján

A D2.5. indikátor adatai: http://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2018/01/D2_5.xlsx

⁵ A korévek az adott évben december 31-ig betöltött életkort jelölik. Így például a 17 évesek egy része az őszi félév kezdetén még nem töltötte be a 17. életévét.

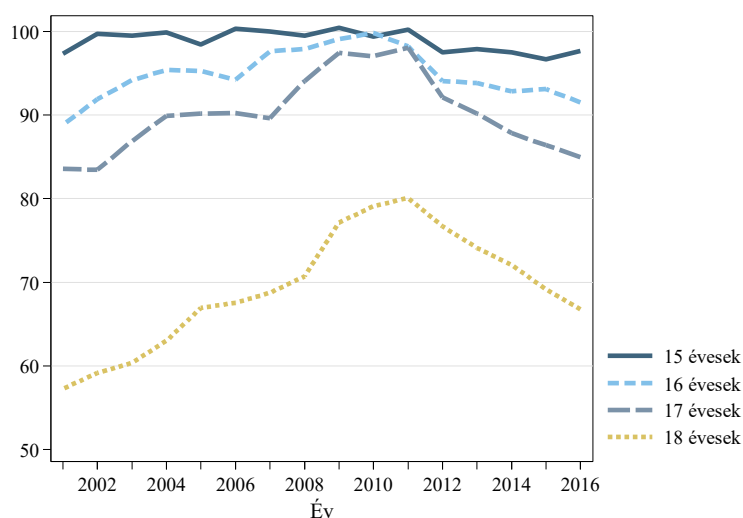
13. ábra: A korai iskolaelhagyók aránya megyék szerint, 2016

A D2.5. indikátor adatai alapján

A D2.5. indikátor adatai: http://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2018/01/D2_5.xlsx

14. ábra. A középiskolás korú népesség részvételi aránya a közoktatásban korévenként, 15-18 évesek (2001–2016)

A C1.2. indikátor adatai alapján

A C1.2. indikátor adatai: http://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2018/01/C1_2.xlsx

A részvételi arány alakulását két fontos oktatáspolitikai változás is befolyásolhatta. Egyfelől a tankötelezettségi korhatár 18-ról 16 évre csökkent a 2012 őszén a középfokú oktatásba belépő korosztálytól kezdve.⁶ Ugyanakkor rövidebb lett a képzési idő is a szakközépiskolákban és a szagimnáziumokban. Míg korábban 4 évig tartott a képzés a szakiskolákban, ezt a 2010/11-es tanévtől kezdve fokozatosan felváltotta a 3 éves képzési rend.

Mivel 17 éves korban nagyon kevesen szereznek végzettséget, és a számuk a képzési idő lerövidülésével sem nőtt meg jelentősen, a 17 és különösen a 16 évesek esetében a részvételi arány csökkenése döntően a lemorzsolódás növekedéséből adódik. Ebben feltételezhetően jelentős szerepe van a tankötelezettségi korhatár csökkentésének.

A 15. ábra az egy tanévben lemorzsolódó diákok arányát mutatja be nem és életkor szerint. Azokat a diákokat tekintjük lemorzsolódónak, akiknek a tanév elején tanulói jogviszonya volt, nem szereztek középfokú végzettséget az adott tanévben, a következő tanév elején pedig nem rendelkeztek tanulói jogviszonnyal.⁷ Ezek az adatok a lemorzsolódás folyamatát mutatják be. A korai iskolaelhagyók aránya ennek a folyamatnak a végeredménye, de több okból sem vezethető le közvetlenül a tanéves adatokból. Elsősorban azért, mert az adott tanévben lemorzsolódó diákok egy része később visszatér a tanulmányaihoz, és végzettséget szerez. Másfelől a lemorzsolódók egy része már rendelkezik középfokú végzettséggel, amit egy másik programban korábban szerzett.

A koréves adatok azt mutatják, hogy 16-17 évesen a diákok 6-8, 18 évesen 9-10 százaléka morzsolódik le egy adott tanévben. A 15 évesek körében még nincs különbség a fiúk és a lányok között, később az arány a fiúk körében magasabb.

Figyelemre méltóak a programtípusok közötti különbségek (16. ábra). A Híd programok esetében kiugróan magas a lemorzsolódási arány, az ezekben tanuló 16-18 évesek 40-60 százaléka lép ki egy adott tanévben a közoktatásból, azaz nem tér

⁶ Akik 2011-ben vagy hamarabb kezdték meg középfokú tanulmányaikat, azokra továbbra is a 18 éves korhatár vonatkozott. Az új szabályozás szerint a tankötelezettség a 16. életév betöltéséig tart.

⁷ A programtípust vagy iskolát váltó diákokat nem tekintjük lemorzsolódónak. Figyelembe vesszük a nem nappali tagozatos jogviszonyt is, az esti képzésbe átlépő diákokat nem tekintjük lemorzsolódónak.

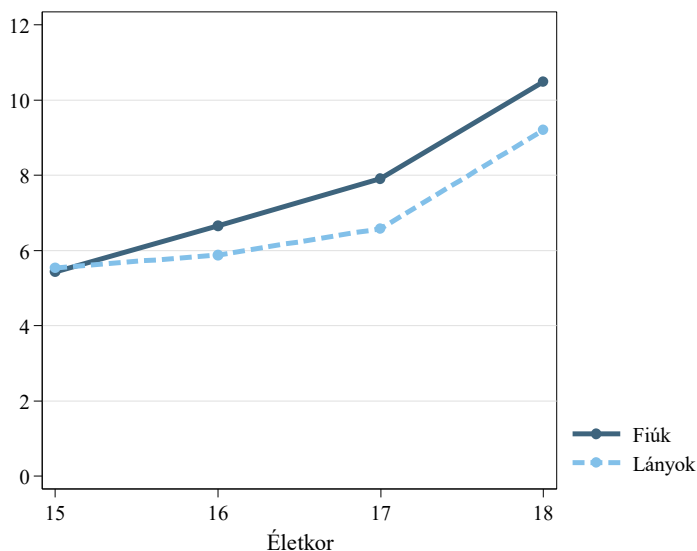
vissza valamilyen középfokú végzettséget adó programba.⁸ Nagyon magas a lemorzsolódási arány az általános iskolában tanulók között is, ebben az életkori csoportban azonban a tanulóknak csak azt a viszonylag kis csoportját vizsgáljuk, akik korábban legalább egyszer évet ismételték.

A 15-18 évesek döntő többsége gimnáziumban, szaggimnáziumban vagy szakközépiskolában tanul. A három iskolatípus közül messze a szakközépiskolában a legmagasabb a lemorzsolódási arány; a 16, 17 és 18 évesek között rendre 15, 20 és 25 százalék körüli. Bár ezeket az arányokat nem lehet közvetlenül összeadni, az adatok arra utalnak, hogy a szakközépiskolában továbbtanulók jelentős hányada középfokú végzettség nélkül lép ki a közoktatásból.

Végül érdemes felhívni a figyelmet a területi különbségekre (17. ábra). Összességében a szegényebb régiókban magasabbak az arányok, ráadásul ezekben a régiókban a diákok fiatalabb korban morzsolódnak le relatíve nagyobb arányban. A régiók közötti különbségek a 15 évesek körében a legnagyobbak, ebben az életkorban az észak-magyarországi és az észak-alföldi régiókban a lemorzsolódási arány a fejlettebb régiókban jellemző érték duplája. Ugyanakkor az életkor növekedésével kevésbé meredeken nő a lemorzsolódási arány a fejletlenebb régiókban. Ezek az adatok arra utalnak, hogy a fejletlenebb régiókban a diákok számottevő része a lehető legkorábban elhagyja a közoktatást, amint erre lehetősége nyílik, azaz eléri a tankötelezettségi korhatárt.

⁸ A HÍD programokat a jogviszony szempontjából figyelembe vesszük, de elvégzésüket nem tekintjük középfokú végzettségnek, azaz egy HÍD programot befejező, de ezután nem tanuló diák lemorzsolódónak számít.

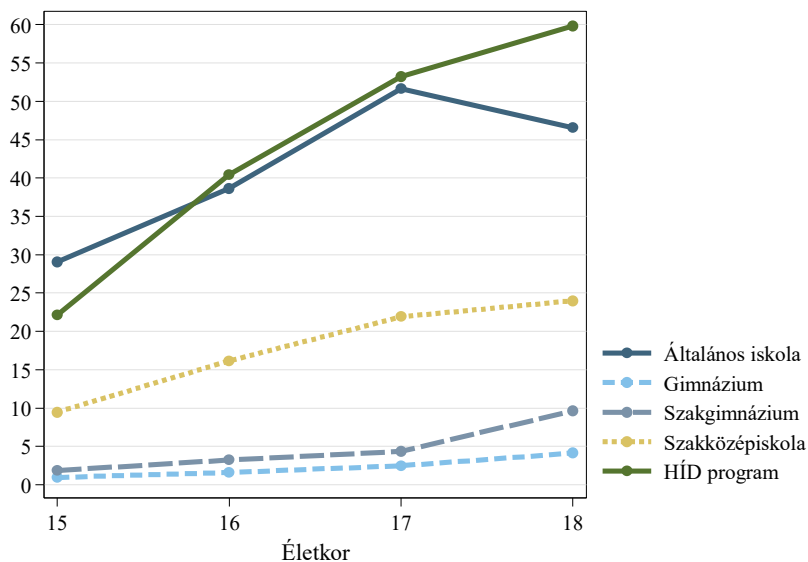
15. ábra: Az egy tanévben lemorzsolódó diákok aránya nem és életkor szerint (2016)

A C2.6. indikátor adatai alapján

A C2.6. indikátor adatai: http://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2018/01/C2_6.xlsx

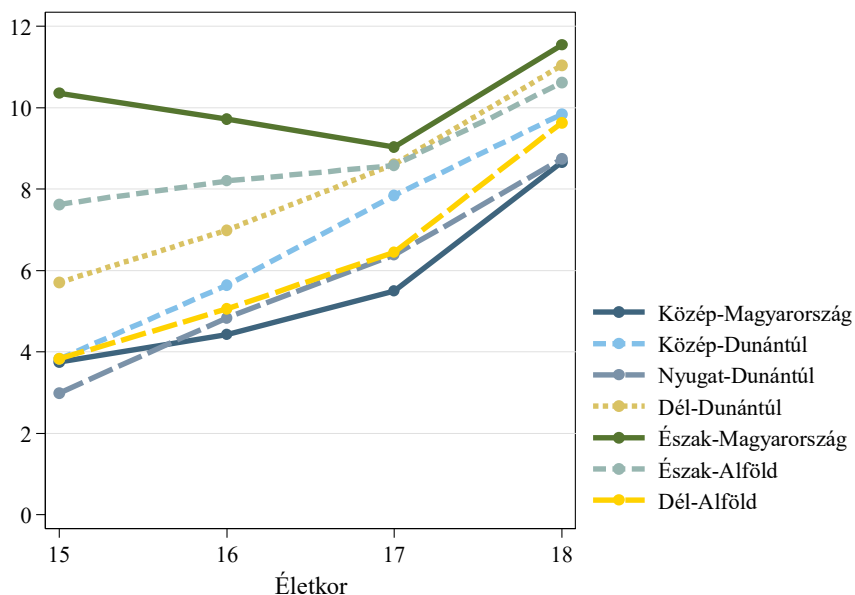
16. ábra: Az egy tanévben lemorzsolódó diákok aránya életkor és programtípus szerint (2016)

A C2.6. indikátor adatai alapján

A C2.6. indikátor adatai: http://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2018/01/C2_6.xlsx

17. ábra: Az egy tanévben lemorzsolódó diákok aránya életkor és régió szerint (2016)

Forrás: C2.6. indikátor adatai alapján

A C2.6. indikátor adatai: http://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2018/01/C2_6.xlsx

6. Nyelvtanulás- nyelvtudás

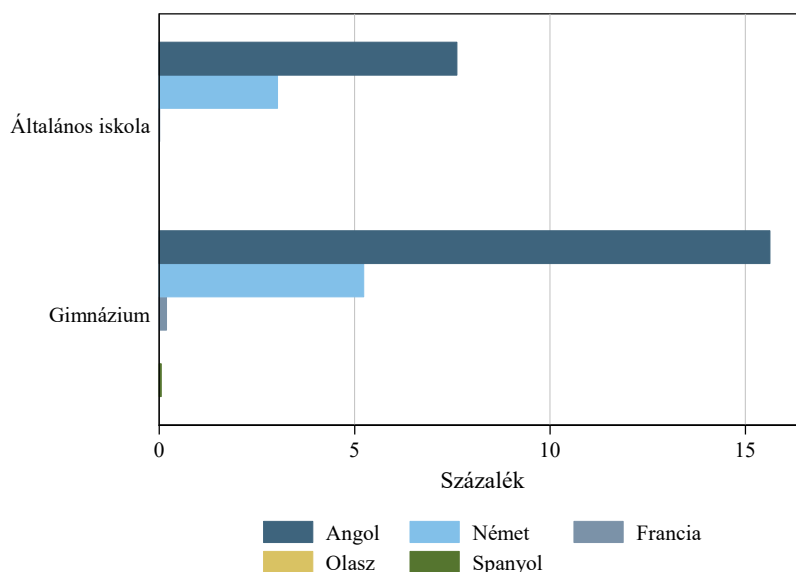
Magyarország idegennyelvtudás tekintetében a legutolsók között van az Európai Unióban az Eurostat adatai szerint.⁹ Az emelt óraszámú nyelvtanítás – mely heti öt vagy több órás nyelvtanítást jelent – javíthatja a nyelvtanítás eredményességét, és annak esélyét, hogy a közoktatás elhagyásakor a végzettek nyelvvizsgát szerezzenek.

„A közoktatás indikátorrendszere 2017” kiadvány az idegen nyelvek közül az angol, a német, a francia, az olasz és a spanyol nyelv esetében mutatja be a heti öt vagy több órában tanulók arányát, mivel az egyéb idegen nyelvek emelt szintű oktatása elenyésző a közoktatásban

Az alapfokú képzésekben a heti öt vagy több órában nyelvet tanulók aránya csak az angol és a német esetében számottevő. A hat-, illetve nyolcosztályos gimnáziumok alapfokú évfolyamaira járók körében az idegen nyelvet intenzíven tanulók aránya lényegesen magasabb, mint a hagyományos általános iskolai képzésben tanulók körében (18. ábra). Az angol nyelv esetében például kétszeres a különbség közöttük (2016-ban 15,6 százalék, illetve 7,6 százalék). A középfokú képzésekben tanulók között is nagy különbségek mutatkoznak (19. ábra). 2016-ban a gimnazisták valamivel több mint fele, 53 százaléka tanulta heti öt, vagy több órában az angol, vagy a német, francia, olasz vagy spanyol nyelvet. A szaggimnazisták között az arány 15, míg a szakközépiskolások mindössze 5 százalék volt.

⁹ http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_aes_l21&lang=en

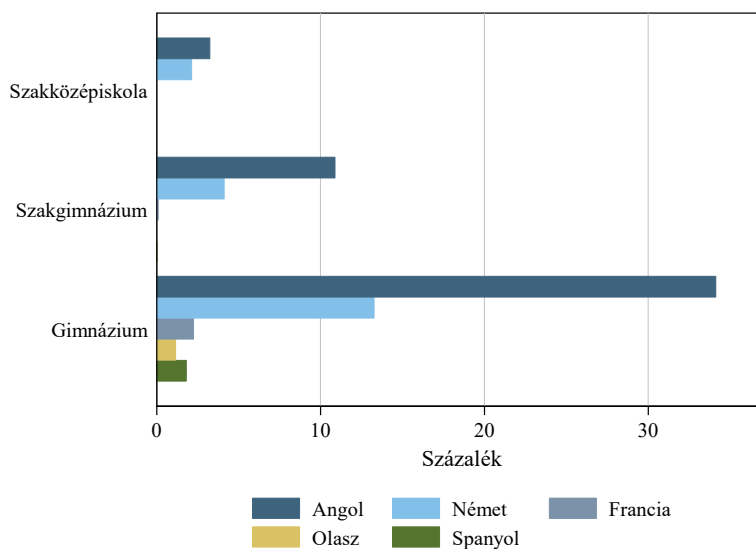
18. ábra: A heti öt vagy több órában idegen nyelvet tanulók aránya, alpfokú képzés (2016)

A C3.24. indikátor adatai alapján

A C3.24. indikátor adatai: http://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2018/01/C3_24.xlsx

19. ábra A heti öt vagy több órában idegen nyelvet tanulók aránya, középfokú képzés (2016)

A C3.24. indikátor adatai alapján

A C3.24. indikátor adatai: http://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2018/01/C3_24.xlsx

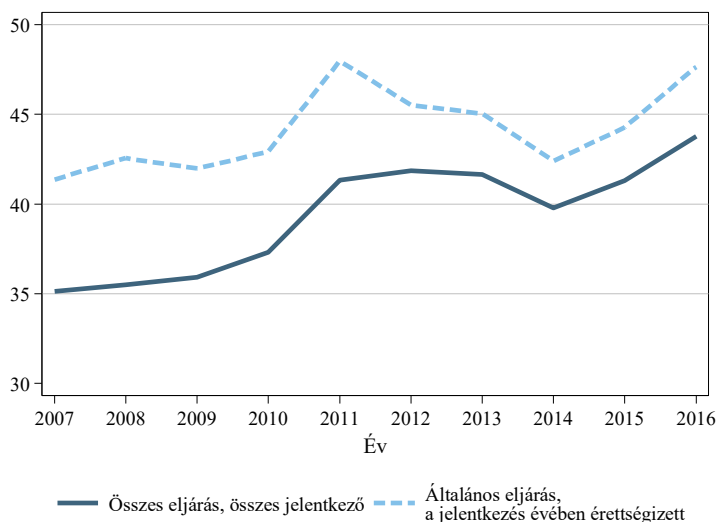
A felsőfokú továbbtanulásra jelentkezők között a nyelvvizsgával rendelkezők aránya részben tükrözi a középfokú nyelvoktatás eredményességét, és azért is tarthat számot érdeklődésre, mert az új szabályozás szerint 2020-tól csak azok nyerhetnek felvételt a felsőoktatásba, akiknek legalább egy B2 típusú nyelvvizsgájuk van.¹⁰ Az új szabályozás hatással lehet mind a felsőoktatás iránti keresletre, mind az esélyegyenlőségre.

Az összes jelentkező körében a nyelvvizsgával rendelkezők aránya megközelítőleg 44 százalék volt 2016-ban. Azok között, akik a jelentkezés évében érettségiztek, és az általános eljárásban adták be jelentkezésüket, ez az arány hat százalékkal nőtt 2007 és 2016 között, 2016-ban 48 százalék volt (20. ábra).

Az arány nagyon különbözik a középfokú iskola programtípusa szerint, azon jelentkezők körében, akik gimnáziumban érettségiztek, jóval nagyobb a nyelvvizsgával rendelkezők aránya, mint a szakgimnáziumot végzettek körében, ami a nyelvtanítás eredményességének különbségére hívja fel a figyelmet a két programtípus között. Például azok körében, akik az általános eljárásban adták be jelentkezésüket, és a jelentkezés évében, gimnáziumban érettségiztek, 54 százalék rendelkezett nyelvvizsgával, míg a szakgimnáziumban végzők körében ez az arány csak 25 százalék volt (21. ábra)

¹⁰ A felsőoktatási felvételi eljárásról szóló 423/2012. (XII. 29.) Korm. rendelet 23. § (3) bekezdés a) pontja.

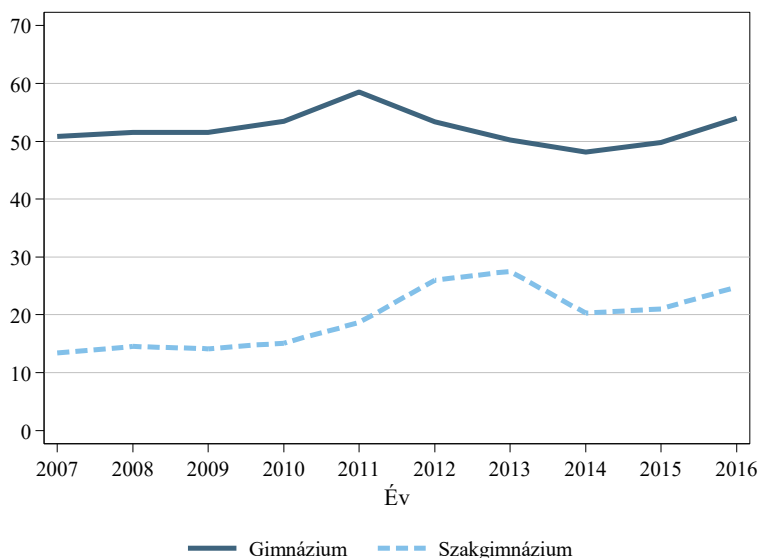
20. ábra: A legalább egy középfokú nyelvvizsgával rendelkezők százalékaránya a felsőoktatásba jelentkezők közül

A D1.6. indikátor adatai alapján

A D1.6. indikátor adatai: http://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2018/01/D1_6.xlsx,

21. ábra: A legalább egy középfokú nyelvvizsgával rendelkezők százalékaránya a felsőoktatásba jelentkezők közül programtípus szerint (általános eljárás, a jelentkezés évében érettségizett)

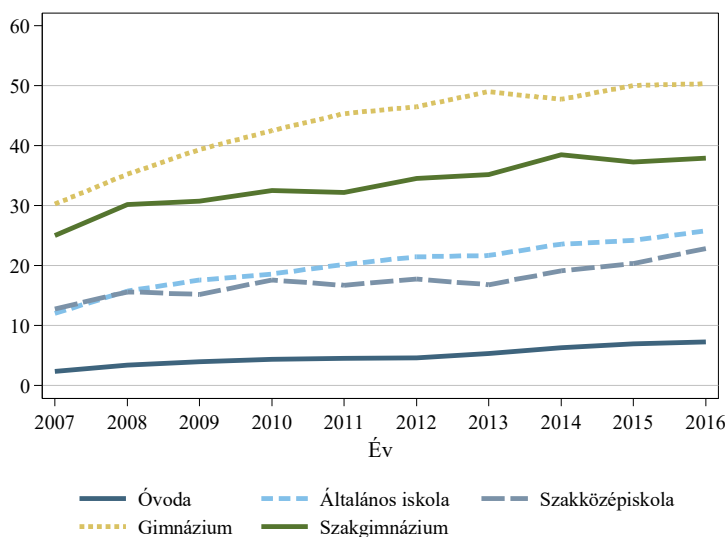

A D1.6. indikátor adatai alapján

A D1.6. indikátor adatai: http://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2018/01/D1_6.xlsx,

A tanárok között viszonylag kicsi, de a növekvő az idegen nyelvet ismerők aránya, ami valószínűen összefügg a tanárok demográfiai cseréjével, azzal, hogy a pályakezdő tanárok között nagyobb az idegen nyelvet ismerő tanárok aránya, mint a nyugdíjba vonuló tanárok között, mivel a pályakezdők már csak akkor tudtak diplomát szerezni, ha nyelvvizsgával rendelkeznek valamely idegen nyelvből. 2007-hez képest 2016-ra valamennyi programtípusban nőtt az idegen nyelvismerettel rendelkező pedagógusok aránya, bár az arány növekedése a szakgimnáziumokban, gimnáziumokban megállt 2014 után. A gimnáziumokban 20 százalékponttal volt nagyobb az idegen nyelvet ismerő tanárok aránya 2016-ban, mint 2007-ben (50 százalék a 30 százalékkal szemben), a szakgimnáziumokban 13 százalékpontos növekedést figyelhetünk meg: 25-ről 38 százalékra emelkedett az indikátor értéke. Az általános iskolában tanító pedagógusok között 14 százalékpontos volt a növekedés: a 2007-ben mért 12-ről 26 százalékra nőtt az arány, a szakközépiskolákban pedig 10 százalékpontos emelkedés tapasztalható, 2016-ra 23 százalékra nőtt az arány. Az óvodapedagógusok tudnak a legkevésbé nyelveket, közöttük a 2007-ben mért 2 százalékról 2016-ra 7 százalékra nőtt az idegen nyelven beszélők aránya (22. ábra). Fenntartók szerint számottevő különbségeket látunk (23. ábra). A gimnáziumok kivételével valamennyi programtípusban az állami, önkormányzati intézményekben a legalacsonyabb az arány, és az alapítványi vagy egyéb fenntartású intézményekben a legmagasabb. Például az alapítványi vagy egyéb fenntartású óvodák pedagógusainak 28 százaléka rendelkezik idegennyelvtudással, míg az állami intézményekben ez az arány csak 6 százalék. Az egyéb programtípusokban kisebbek az eltérések. A gimnáziumi tanárok között pedig az állami intézményekben dolgozók körében a legnagyobb az idegen nyelvet beszélők aránya.

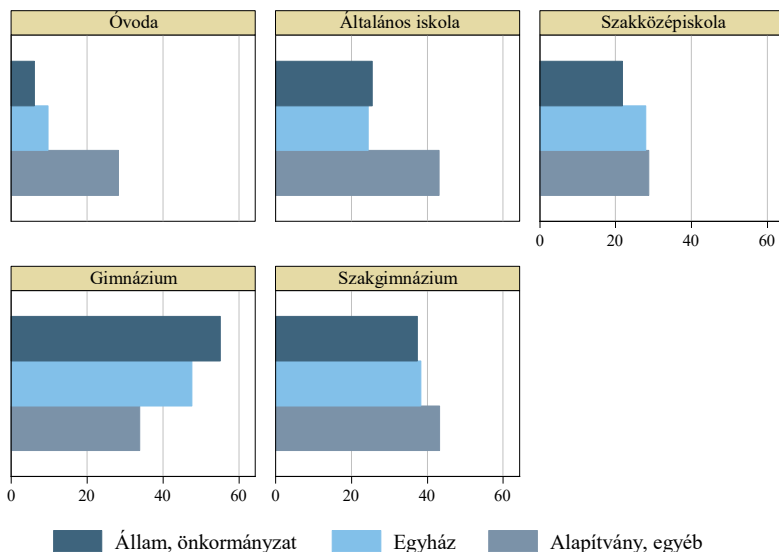
22. ábra: Az idegennyelv-tudással rendelkező tanárok százalékaránya programtípusonként (2007–2016)

A C3.29. indikátor adatai alapján

A C3.29. indikátor adatai: http://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2018/01/C3_29.xlsx

23. ábra Idegen nyelvet ismerő tanárok százalékaránya fenntartók szerint programtípusonként 2007-2016

A C3.29. indikátor adatai alapján

A C3.29. indikátor adatai: http://www.mtaki.hu/wp-content/uploads/2018/01/C3_29.xlsx